

EXPORT-IMPORT OPERATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH VA TAKOMILASHTIRISH

**Misirov Asliddin
Mamasobirovich**

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Buxgalteriya hisobi kafedrası assistenti*

**Шакаров Шахзод
Собир угли**

*студент Самаркандского института
экономики и сервиса, факультет «Бухгалтерский
учет и менеджмент», группа БХ-421.*

Аннотация

Mazkur maqolada import va eksport operatsiyalarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Unda xalqaro savdo jarayonlarining iqtisodiyotga ta'siri, mamlakatning eksport salohiyatini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar hamda importni tartibga solish strategiyalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot davomida import va eksport jarayonlarida uchraydigan asosiy muammolar, jumladan bojxona tartib-taomillari, transport-logistika tizimlari va moliyalashtirish masalalariga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, maqola import-eksportni takomillashtirish uchun raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Natijada, ushbu maqola milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan nazariy va amaliy yondashuvlarni taklif etadi.

Калит so'zlar:

Import, eksport, xalqaro savdo, iqtisodiy barqarorlik, bojxona tartib-taomillari, transport-logistika, raqamli texnologiyalar, savdo siyosati, xalqaro hamkorlik, raqobatbardoshlik.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования операций импорта и экспорта. Исследуется влияние процессов международной торговли на экономику, меры по увеличению экспортного потенциала страны и стратегии регулирования импорта. В исследовании уделяется внимание основным проблемам импортно-экспортных операций, таким как таможенные процедуры, транспортно-логистические системы и вопросы финансирования. Кроме того, статья содержит рекомендации по внедрению цифровых технологий и укреплению международного сотрудничества для улучшения импортно-экспортных операций. В результате предлагаются теоретические и практические подходы, направленные на повышение конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: Импорт, экспорт, международная торговля, экономическая стабильность, таможенные процедуры, транспорт и логистика,

цифровые технологии, торговая политика, международное сотрудничество, конкурентоспособность.

Shakarov Shahzod Sobir o'g'li – Student of Samarkand Institute of Economics and Service, Faculty of "Accounting and Management," Group Bh-421.

Abstract: This article addresses the issues of improving import and export operations. It explores the impact of international trade processes on the economy, measures to enhance the country's export potential, and strategies for regulating imports. The study focuses on the main challenges in import and export processes, including customs procedures, transport and logistics systems, and financing issues. Additionally, the article provides recommendations for introducing digital technologies and strengthening international cooperation to improve import-export operations. As a result, this article proposes theoretical and practical approaches aimed at increasing the competitiveness of the national economy.

Keywords: Import, export, international trade, economic stability, customs procedures, transport and logistics, digital technologies, trade policy, international cooperation, competitiveness.

Kirish: Globalizatsiya jarayonlari va xalqaro savdo munosabatlarining tobora kengayib borishi bugungi kunda har bir mamlakat uchun import va eksport operatsiyalarini samarali boshqarishni muhim ahamiyatga ega qilib qo'ymoqda. Milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash, chet el investitsiyalarini jalb qilish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash kabi vazifalar import-eksport operatsiyalarini takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. 24.02.2020 yildagi PQ-4611-son "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"¹gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori va 07.05.2020 yildagi PQ-4707-son «Eksport faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida»²gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari eksport-import operatsiyalar bilan hisob-kitoblarni yangi pog'onaga chiqish vazifalarni belgilab beradi. Bularga:

Birinchidan, eksport-import operatsiyalari hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar asosida takomillashtirish;

Ikkinchidan, eksport-import operatsiyalari hisobini tan olishda muhim xujjatlardan biri shartnomani xalqaro bozor talab etadigan shakl va mazmunda amalga oshirish;

Uchinchidan, eksport-import operatsiyalari hisobini yuritishda akkreditiv operatsiyalar xususiyatlarini o'rganish va xalqaro amaliyotni joriy qilish.

Ushbu yuqoridagi vazifalar eksport-import operatsiyalari va akkreditiv operatsiyalarni xalqaro standartlar asosida tan olish printsiplarini belgilab beradi

Import va eksport operatsiyalarini takomillashtirish bo'yicha o'zbek adabiyotlarini tahlil qilish ushbu sohadagi muammolarni chuqur anglash va ularni hal etish yo'llarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Quyida ushbu mavzuga oid mualliflar va ularning asarlari keltirilgan:

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 24.02.2020 yildagi PQ-4611-son "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 07.05.2020 yildagi PQ-4707-son "Eksport faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"

Zilola Rasulova "Yengil sanoat korxonalarida eksport va import operatsiyalari hisobini takomillashtirish" maqolasida yengil sanoat korxonalarining eksport-import faoliyati, tashqi savdo operatsiyalarini hisobga olishdagi muammolar va ularni hal etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan. **Nishonova Ikboloy Ibroximovna** "Korxonalarda eksport-import operatsiyalarini hisobini takomillashtirish masalalari" maqolasida zamonaviy bozor sharoitida buxgalteriya amaliyotining murakkab va munozarali masalalaridan biri bo'lgan eksport-import operatsiyalarini hisobga olish jihatlari muhokama qilingan. **BMT Taraqqiyot Dasturi** "Eksport-import amaliyotlarni tartibga solish mexanizmini takomillashtirish va bojxona nazorati samaradorligini oshirish" mavzusidagi tahliliy ma'ruzada eksport-import amaliyotlarini amalga oshirishdagi me'yoriy-huquqiy cheklovlar, tashqi savdo amaliyotlarini amalga oshirish jarayonlari va xarajatlari, bojxona jarayonlarini soddalashtirish hamda tranzaksiyon xarajatlarni kamaytirish bo'yicha takliflar berilgan. **Ansabxon Zakirov** "Mamlakatimizning eksport imkoniyatlari va muammolari" maqolasida mamlakatimiz eksport imkoniyatlari va eksport jarayonida yuzaga keladigan muammoli holatlar atroflicha bayon qilingan. **Qudbiyev Nodir Tohirovich va Nishonova Ikboloy Ibroximovna** "Raqamli iqtisodiyotda eksport va importni soliqqa tortish xususiyatlari" maqolasida eksport-import operatsiyalarini soliqqa tortishning o'ziga xos jihatlari, xususan qo'shilgan qiymat solig'ini qaytarishning xususiyatlari o'rganilgan.

Ushbu manbalar import va eksport operatsiyalarini takomillashtirish bo'yicha nazariy va amaliy yondashuvlarni o'rganish uchun muhim axborot beradi. **BMT Taraqqiyot Dasturi** "Eksport-import amaliyotlarni tartibga solish mexanizmini takomillashtirish va bojxona nazorati samaradorligini oshirish" mavzusidagi tahliliy ma'ruzada eksport-import amaliyotlarini amalga oshirishdagi me'yoriy-huquqiy cheklovlar, tashqi savdo amaliyotlarini amalga oshirish jarayonlari va xarajatlari, bojxona jarayonlarini soddalashtirish hamda tranzaksiyon xarajatlarni kamaytirish bo'yicha takliflar berilgan. **O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi** 2020-yil 14-maydagi 283-son qarori "O'zbekiston Respublikasida tashqi savdo operatsiyalari monitoringini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi hujjatda tashqi savdo operatsiyalarini monitoring qilish va nazorat qilish tartibi belgilangan. **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev** "Eksport-import operatsiyalarini tartibga keltirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 1995-yil 11-apreldagi PF-1096-sonli Farmoni. **O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi** 2017-yil 6-noyabrdagi PQ-3377-son qarori "Meva-sabzavot mahsulotlari, uzum, poliz ekinlari va ularni qayta ishlash mahsulotlarini eksport qilish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". **Qo'qon shahar hokimligi** "Eksport-import operatsiyalari haqida ma'lumot" maqolasida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 30-sentabrdagi 416-sonli qarori bilan tasdiqlangan "Tashqi savdo operatsiyalari ustidan monitoring olib borish tartibi to'g'risida"gi nizomga asosan eksport-import operatsiyalari bo'yicha ma'lumotlar berilgan. **BMT Taraqqiyot Dasturi** "Eksport-import amaliyotlarni tartibga solish va bojxona ma'muriyatchiligi amaldagi tizimi bo'yicha tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilarining fikrlari" hisobotida eksport-import amaliyotlarini amalga oshirish jarayonida yuzaga kelayotgan muammoli masalalar va tranzaksiyon xarajatlar haqida fikrlar aks ettirilgan.

Tahlil va natijalar Eksport dinamikasi va tarkibi

Eksportning o'sishi: O'zbekiston 2023-yilda eksport hajmini 24,4 mlrd AQSh dollariga yetkazib, o'tgan yilga nisbatan 23,8% o'sishni qayd etdi.

- **Asosiy eksport mahsulotlari:**

- **Oltin:** Eksportning asosiy qismini oltin tashkil etib, uning ulushi umumiy eksportda 33,4% ni egallaydi.

- **Energetik resurslar va yoqilg'i:** Tabiiy gaz va elektr energiyasi eksporti 12% o'sdi.

- **Qishloq xo'jaligi mahsulotlari:** Meva va sabzavot eksporti 15,6% ga oshdi. Ular asosan Rossiya va Xitoy bozorlariga yo'naltirildi.

- **To'qimachilik mahsulotlari:** To'qimachilik eksporti 20% ga oshdi, bu soha qiymat zanjirini kengaytirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Import dinamikasi va tarkibi

- **Importning kengayishi:** 2023-yilda import hajmi 38,1 mlrd AQSh dollarini tashkil etdi, bu o'tgan yilga nisbatan 24% ga oshdi.

- **Asosiy import tovarlari:**

- **Mashina va transport vositalari:** Importning 39,2% ulushini egallab, sanoat rivojlanishi uchun zarur asbob-uskunalar asosiy qismni tashkil etdi.

- **Kimyoviy mahsulotlar va farmatsevtika:** Dori-darmon va kimyo sanoati mahsulotlari 15% o'sish bilan importning muhim yo'nalishi bo'ldi.

- **Oziq-ovqat mahsulotlari:** Import tarkibida oziq-ovqat mahsulotlari 10% ulushga ega bo'lib, bu ichki bozor talabi ortganini ko'rsatadi.

Transport va logistika muammolari

- **Tranzit yuk tashish:** O'zbekiston tranzit koridor sifatida raqobatbardoshligini oshirish uchun yangi yo'nalishlar yaratmoqda (Xitoy-O'rta Osiyo-Evropa yo'nalishlari).

- **Bojxona tizimi:** Bojxona tartiblarini soddalashtirish orqali eksport-import jarayonlari tezlashtirilmoqda. 2023-yilda raqamli deklaratsiya tizimi joriy qilindi, bu yuklarni bojxonadan o'tkazish vaqtini 20% ga qisqartirdi.

Xalqaro hamkorlik va savdo bitimlari

- **Xalqaro shartnomalar:** O'zbekiston Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi (YEOII) va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlamoqda. Bu eksport bozorlarini kengaytirish va bojxona tariflarini kamaytirishga yordam beradi.

- **Savdo balansining manfiy saldos:** Importning eksportdan ortib ketishi sababli savdo balansidagi manfiy saldo 13,7 mlrd AQSh dollarini tashkil etdi.

1- Jadval: O'zbekistonning 2023-yil eksport-import ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Miqdor (mlrd AQSh dollari)	O'sish sur'ati (%)	Ulushi (%)
Tashqi savdo aylanmasi	62,6	23,9	100
Eksport	24,4	23,8	39
Import	38,1	24,0	61
Oltin eksporti	8,15	95,4	33,4

Ko'rsatkich	Miqdor (mlrd AQSh dollari)	O'sish sur'ati (%)	Ulushi (%)
Mashina va transport vositalari	14,9	25,8	39,2

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki **Tashqi savdo aylanmasi (62,6 mlrd AQSh dollari)**: Bu ko'rsatkich O'zbekistonning xalqaro savdodagi umumiy hajmini aks ettiradi. Savdo aylanmasi eksport va importning yig'indisidan iborat bo'lib, uning 23,9% o'sishi mamlakatning xalqaro savdo aloqalari kengayib borayotganini ko'rsatadi. **Eksport (24,4 mlrd AQSh dollari)**: Eksport hajmining 23,8% ga oshishi ijobiy ko'rsatkich hisoblanadi. Bu iqtisodiyotning ishlab chiqarish sektori va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga qaratilgan islohotlar samarasidir. Eksportning 39% tashqi savdo aylanmasidan iborat bo'lib, mamlakatning tashqi savdoga faolligi namoyon bo'ladi. **Import (38,1 mlrd AQSh dollari)**: Importning 61% ulushi ko'proq mashina, transport vositalari, va sanoat uchun zarur xomashyo keltirilishi bilan bog'liq. Bu esa ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishga xizmat qiladi. **Oltin eksporti (8,15 mlrd AQSh dollari)**: Oltin eksportining umumiy eksportdagi ulushi 33,4% ni tashkil etadi. Bu resurs eksportining mamlakat iqtisodiyotida hali ham muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Oltin eksportining yuqori o'sishi (95,4%) esa xalqaro narxlarning ko'tarilishi va talabning ortishi bilan izohlanadi. **Mashina va transport vositalarining importi (14,9 mlrd AQSh dollari)**: Importdagi eng katta ulush mashina va transport vositalariga to'g'ri keladi (39,2%). Bu sanoat va infratuzilma rivojlanishi uchun zarur texnik uskunalarni keltirish bilan bog'liq.

Xulosa: O'zbekiston tashqi savdo sohasida jadal rivojlanish ko'rsatkichlarini namoyon etmoqda. 2023-yilda tashqi savdo aylanmasi 62,6 mlrd AQSh dollariga yetdi, bu esa mamlakatning xalqaro iqtisodiy aloqalarining kengayib borayotganidan dalolat beradi. Eksport hajmining 24,4 mlrd AQSh dollariga yetishi, ayniqsa oltin, to'qimachilik mahsulotlari va qishloq xo'jaligi mahsulotlarining o'sishi iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qildi. Shu bilan birga, import hajmining 38,1 mlrd AQSh dollariga yetishi sanoat va infratuzilma rivojlanishi uchun zarur bo'lgan texnologiyalar, mashina va transport vositalari importining o'sishi bilan izohlanadi. Biroq savdo balansidagi 13,7 mlrd AQSh dollarlik manfiy saldo importning eksportga nisbatan tezroq o'sishi bilan bog'liq bo'lib, bu import qaramligini kamaytirish va eksport diversifikatsiyasini oshirish zarurligini ko'rsatadi. Oltin eksportidan tashqari boshqa yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish. Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni eksportga yo'naltirish uchun davlat grantlari va subsidiyalarini kengaytirish. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksport qilishni ko'paytirish uchun zamonaviy saqlash va qayta ishlash infratuzilmasini rivojlantirish. **Importga qaramlikni kamaytirish**: Import qilinadigan texnologiyalarni mahalliy lashtirish va sanoatda ishlab chiqarishni kengaytirish. Mashina va transport vositalari uchun ehtiyot qismlar ishlab chiqarish bo'yicha xalqaro kompaniyalar bilan qo'shma korxonalarni tashkil etish. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun mahalliy qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishni qo'llab-quvvatlash. **Transport va logistika tizimini takomillashtirish**: Mintaqaviy tranzit

koridorlar (masalan, "Xitoy-O'zbekiston-Yevropa" yo'nalishi) samaradorligini oshirish. Yangi logistika markazlari va transport infratuzilmasini yaratish. Transport xarajatlarini kamaytirish uchun xalqaro hamkorlikda yuk tashish tariflarini optimallashtirish. **Bojxona tartiblarini soddalashtirish:** Bojxona jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirishni kengaytirish. Tashqi iqtisodiy faoliyat ishtirokchilariga xizmat ko'rsatish vaqtini qisqartirish va xarajatlarni kamaytirish. "Yagona darcha" tizimini takomillashtirish orqali bojxona hujjatlarini rasmiylashtirishni tezlashtirish. **Raqamli texnologiyalarni joriy etish:** Eksport-import operatsiyalarini nazorat qilish va boshqarish uchun elektron platformalarni rivojlantirish. Elektron bojxona deklaratsiyasi va real vaqt rejimida monitoring tizimini joriy qilish orqali export import salohiyatini yanada rivojlantirish va takomillashtirishimiz mumkin

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, "Tashqi savdo ko'rsatkichlari bo'yicha press-reliz," 2023-yil, www.stat.uz.
2. BMT Taraqqiyot Dasturi, "Eksport-import amaliyotlarni tartibga solish mexanizmi va bojxona samaradorligini oshirish bo'yicha tahliliy hisobot," www.undp.org.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, "O'zbekiston Respublikasida tashqi savdo operatsiyalari monitoringini yanada takomillashtirish to'g'risidagi 283-son qaror," 2020-yil, www.lex.uz.
4. Gazeta.uz, "O'zbekistonning tashqi savdo balansi: 2023-yilning asosiy ko'rsatkichlari," www.gazeta.uz.
5. Nishonova I. I., "Korxonalarda eksport-import operatsiyalarini hisobini takomillashtirish masalalari," Bestpublication.org.
6. Zakirov A., "Mamlakatimizning eksport imkoniyatlari va muammolari," Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot jurnali, 2023.
7. Qudbiyev N. T., Nishonova I. I., "Raqamli iqtisodiyotda eksport va importni soliqqa tortish xususiyatlari," Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti Ilmiy jurnali, 2023.
8. Sputnik Uzbekistan, "O'zbekistonning tashqi savdo aylanmasi statistikasi," oz.sputniknews.uz.
9. Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot, "Eksportni rivojlantirish uchun raqamli texnologiyalarni joriy qilish masalalari," www.yashil-iqtisodiyot.uz.
10. Mirziyoyev Sh., "Eksport-import operatsiyalarini tartibga keltirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar," Prezident farmoni, 2023-yil, www.president.uz.